

A HARMADIK BIRODALOM ALKOTMÁNYA

TALÁN NEM VÉLETLEN, hogy a XX. század új kormányformájaként fellépő tekintélyállam először Olaszországban és Németországban mutat határozott alakot. Firenze titkára, Niccolò Machiavelli, már a renaissance Itáliája atomokra töredezett darabjainak egyesítésére keveri a politika mérgeit. A századokon át hön óhajtott Itália unita azonban voltaképpen Benito Mussolini műve. Még inkább ez volt a helyzet Németországban. Míg Franciaországban és Angliában a rendiséget felváltó abszolútizmus korán megteremti az egységes államot, addig Németországban a hűbériség a „Kleinstaaterei“-ban éli ki eszméjét. A Római-Német Szent Birodalomban mint politikai monstrumban még a XVIII. században is vagy 1800 politikai alakulat működik mint „Eigenstaatlichkeit“, jóllehet legnagyobb részük alig éri el egy kisebb lovagi birtoknak a nagyságát. Amikor II. Ferenc császár 1806-ban letette a római-német császári koronát, megszűnt az első német birodalom.

A Rajnai Szövetség, a Német Szövetség és az Északnémet Szövetség laza államszövetségein keresztül voltaképpen a franciákkal vívott háború győztes befejezésével alakul meg a második birodalom. Ennek 1871 április 16-i alkotmánya Bismarck elgondolása alapján úgynevezett dinasztikus szövetséges államot hozott létre. A régi birodalomból területi hatalmakként kinőtt kis német államokkal kellett számolnia. Ezek megtartották monarchikus államformáikat (csak a három Hansa-város nem volt monarchikus) külön törvényhozással és kormányzattal. Mégis az uralkodó családok alkották a homogén politikai elemet a Bismarck-féle birodalomban. A tagállamok közt azonban vezető szerep jutott Porosországnak, amely már Nagy Frigyes óta az első nemzetpolitikai egységet mutatta. Ennek királya lett a szövetséges állam császára, miniszterelnöke pedig a birodalom kancellára. Az államhatalom birtokosa azonban a Németbirodalomban nem a császár és a birodalmi gyűlés, hanem egy kollegiális szerv, a szövetségstanács (Bundesrat) volt, amelyben az egyes államok utasítással ellátott képviselői foglaltak helyet. A birodalmi törvényhozás együttes szervei a szövetségstanács és a népképviselői alapon választott birodalmi gyűlés (Reichstag) voltak. A szuverénitást voltaképpen a szövetséget illette. A tagállamok csak a szuverénitást csökkényeit gyakorolták tisztán belügyeikre nézve. A dinasztikák meggátolták a valódi parlamentarizmus kifejlődését. Bennük összpontosult ugyanis az abszolu-

tizmus hagyományaképpen az állami akaratképzés. A személyes kormányrendszer elvei alapján miként a tagállamokban a kormányokat az uralkodók, úgy a birodalomban a kancellárt a császár nevezte ki. Politikai felelősséggel csak az államfőknek tartoztak. A parlament bizalmatlansági szavazata nem vont maga után kormányválságot. Így a népképviseltek a Bismarck-féle második birodalomban csak igen alárendelt szerepet játszottak. Még Bismarck nagy egyéniségében megvolt a képesség a politikai vezetésre, de utána a wilhelmin korszakban csak a katonai egység fejlődött ki a birodalomban, de a politikai nem. A parlamentarizmus hiánya, a tisztán személyi kormányrendszer nem is kedvezett ennek.¹

Az 1918 novemberi összeomlás a Bismarck-féle második birodalomban a mesterséges parlamentarizmust vezette be. Ennek azonban hiányoztak az előfeltételei.

Németországban a pártállam kezdettől fogva csak mint koalíció volt elképzelhető. A pártszétforgácsolódás következtében lehetetlenné vált a tartós kormányalakítás. Kifejlődött a szélső bal- és szélső jobbszárny véglete: egyfelől a kommunista párt, másfelől pedig a nemzeti szocialista párt. A pártharcok felfegyverzett ellenséges táborokat állítottak egymással szembe, nem egyszer vérontással.

Mintegy az eddigi állapot ellenhatásaként jött létre a szélsőséges pártok megegyezéseként az 1919 augusztus n-i weimari alkotmány. Bár a monarchia helyébe mind a birodalomban, mind az egyes országokban (most már a régi tagállam kifejezés helyébe a Landnak ezt a határozatlan jogi kifejezést léptették) a köztársasági államformát hozták be, de a szövetségi államszerkezetet meghagyták. Ez a szövetséges állam azonban nem volt többé valódi és főleg nem a régi, mert egyfelől visszaszorította Poroszország vezető szerepét, másfelől pedig annyira kiterjesztette a birodalom jogkörét, hogy a tagok valóban csak tartományi rangra süllyedtek. A szövetségtanács (Bundesrat) helyébe a birodalmi tanács (Reichsrat) lépett, amelyben az országok kormányai egyenlő számarányban nyertek képviselést.

Miután a egyre jobban bomlasztó pártharcok közepeit mindinkább lehetetlenné vált kormányképes többségnek az összehozása, nem maradt más hátra, mint a népképviselteknek a kikapcsolása s a politikai hatalomnak a birodalmi elnök kezében való Összpontosítása. Ennek államelméleti indokolásául született meg az az elmélet, amely a birodalmi elnökben „az alkotmány őrét“ (Hüter der Verfassung) szemlélte. Ez azonban voltaképpen nem jelentett mást, mint hogy a liberális hatalmi állam valóban csak a kivételes állapot segítségével tudott uralkodni. A weimari alkotmány hírhedtté vált 48. cikke alapján jött létre a „birodalmi elnök diktatúrája“ (Diktatur des Reichspräsidenten).²

A weimari alkotmány, amelynek uralmi idejét ma a német közjogászok csak átmenetinek nevezik (Weimarer Zwischenreich), igen rövid életű volt. Amikor aztán 1930-ban a Stresemann-féle „teljesítési politika“ összeomlik, és Hitler Adolf tömegeket fanatizáló hatása alatt maga a hivatalos német kormány is kénytelen kimondani a „Nem fizetünk“ alapelvet, a weimari rendszer önmagába roskad. A német nemzeti reakció áradata sem a Hohenzollem-monarchia halvány ködfénye után érdeklődik már többé. A kísérteties német éjszakában ekkor már új csillagkép jelenik meg: a crux gammata, a horogkereszt.

¹ Kitérő összefoglalást ad újabban erre nézve Koellreutter, Otto: Deutsches Verfassungsrecht. Ein Grundriss. Berlin 1935, 26 l.

² A weimari alkotmány legpompásabb kommentárja Anschütz, Gerhard: Die Verfassung des Deutschen Reiches vom 11. August 1919. 4. Bearb. 14. Aufl. Berlin 1933.

A NÉMET NEMZETI SZOCIALIZMUSNAK alapjait voltaképpen már a nagy háború lerakta, mert ebben keletkezett először az általános német politikai típus a frontkatona képében. A mozgalom a népiség és a haza politikai összekötő értékeit állította előtérbe. Bár az 1923 november 8-án először kirobbanó német nemzeti szocialista megmozdulás forradalmi volt, ez a politikai párt mégis legitim úton jutott a hatalom birtokába. Hamarosan annyira megerősödött, hogy a formális demokráciát a saját fegyvereivel verte meg. Az 1930-as birodalmi gyűlési választásokon a nemzeti szocialista birodalmi képviselők száma 12-ről 107-re emelkedett. 1933 január 30-án pedig Hindenburg tábornagy, birodalmi elnök a parlamentarizmusnak a weimari alkotmányban tétélezett elveinek megfelelően Hitlert kinevezte a birodalom kancellárjává. Ezzel szabad lett az út a német vezéri állam (Führerstaat) államjogi felépítéséhez.

Innen számít a Harmadik Birodalom, amely tehát sem nem forradalmi úton született, hanem az alkotmányos parlamentarizmus szabályainak megtartásával, soha nem helyezte formailag hatályon kívül a weimari alkotmányt, hanem nagyjelentőségű alkotmánytörvényekkel eszközölt rajta mélyreható változtatásokat. Az új alkotmányjogi rend alapjait egy rövid törvény alkotja, amely az alkotmányváltoztatáshoz megkívánt nehezített formák megtartásával 1933 március 24-én jött létre. Ezt a nép és birodalom szükségének elhárításáról szóló törvényt (Gesetz zur Behebung der Not von Volk und Reich) röviden felhatalmazási törvény-nek (Ermächtigungsgesetz) szokták hívni. Ennek a törvénynek rendkívüli jelentősége abban van, hogy a törvényhozó hatalmat egyszerűen a kormányra ruházta. Kimondotta, hogy birodalmi törvényeket — még pedig alkotmánytörvényeket is — a kormány a törvényhozás igénybevétele nélkül is alkothat. Igaz, hogy a birodalmi gyűlés továbbra is megmaradt, és az 1934 február 14-i törvény csak a birodalmi tanácsot szüntette meg. Ámde a kormánynak adott rendkívül tágkörű felhatalmazás következtében a parlament szerepe egészen jelentéktelenné vált. A törvényalkotás normális alakjává a kormánytörvény (Regierungsgesetz) lett. A birodalmi gyűlés emez első alkotmánytörvény óta mindössze egyszer alkotott még törvényt (1934 január 30-án) és egyébként is csak a legkritkább esetben ült össze különleges alkalmakkor, amikor a vezér nagy nyilvánosság előtt akart valami nagyfontosságú nyilatkozatot tenni. Szerepe tehát mintegy arra csökkent, hogy „cum testimonio populi“ járjon bizonyos alkalmakkor el. A törvényhozás rendes útjának kikapcsolása nem azért történt, mintha a kormánynak nem lenne többsége, hisz valamennyi tagja nemzeti szocialista. Ellenben alapja az az elméleti meggondolás, hogy a vezéri államban a jogszabályalkotásnak a kormány részéről kell történnie. A törvényhozó testület szerepe tehát csak jelképpé vált annak a bizonyítására, hogy a vezér akarata az egész nép politikai helyeslésével találkozik.

Ugyanilyen megítélés alá tartozik az 1933 július 14-i törvény is a népszavazásról (Gesetz über die Volksabstimmung). Csak a birodalmi kormány kérdezheti meg a népet, hogy valamely intézkedést helyesel-e vagy nem. Tehát a néptől a weimari alkotmány értel-

mében nem indulhat ki sem népszavazás, sem népkedzdeményezés. A népszavazásnak így a német vezéri államban szintén csak szimbolikus értelme van. Mindössze a nép részéről elhangzó akklamáció. A plebiszitárius elem fontosságát akarja kidomborítani a nemzeti szocialista állam organikus felfogásában.

E két törvényen kívül még a következő kilenc tekinthető a német vezéri állam alkotmánytörvényének.

A párt és állam egységének biztosításáról szóló törvény (Gesetz zur Sicherung der Einheit von Partei und Staat) 1933 december 1-éről. Igaz, hogy már az 1933 július 14-i törvény csak a német nemzeti szocialista munkáspártot (NSDAP) jelölte meg törvényesnek és minden más politikai pártot megtiltott. Az előbbi törvény azonban a nemzeti szocialista pártot „a német államgondolat viselőjé”-nek nevezi. Mint ilyen, „az állammal elválatlanul össze van kapcsolva”. Miután a birodalmi kancellári állás és a pártvezetés egybekapcsolása olyan államjogilag elengedhetlen feltétel, hogy azon a párt és állam egysége alapul, ez alkotmányjogi alapvetnek tekinthető. A vezéri állam tehát nem pártállam, mint a liberális állam volt, hanem egypártállam. A pártnak, amelyet ők mozgalomnak (Bewegung) is neveznek, célja az alaktalan politikai tömegből politikailag értékes népet formálni. Állam, mozgalom és nép tehát a nemzeti szocialista ideológia szerint mellérendelt fogalmak. Nép nélkül sem mozgalom, sem állam nem gondolható. A mozgalom a népnek mint politikai nagyságnak aktív ténykedése. A párt feladata, az államot mint a nép politikai életformáját a politikai világnézet alapeszméivel megtölteni. A pártnak az államtestbe való ezt a beépítését mutatja az is, hogy az idézett törvény a pártot közjogi testnek jelöli meg. A törvény végrehajtására 1935 március 29-én kibocsátott rendelet a nemzeti szocialista német munkáspárt részeihez a következő alakulatokat sorozza: az SA (Sturmabteilung) néven ismert rohamkölönítmények, az SS (Schutzstaffeln) nevű védőosztagok, a nemzeti szocialista autózótestület, a Hider-ifjúság, a nemzeti szocialista német diákszövetség és a nemzeti szocialista női szervezet (NS Frauenschaft). Ezekhez csatlakoznak még a különféle élethivatási szövetségek, amelyek a párt és a nép közt az összeköttetést biztosítják. Mindebből kitűnik, hogy az egész német nép megszervezettnek tekinthető.

Hitlernek eddig legnagyobb szabású alkotmányjogi alkotása azonban kétségkívül a birodalom újjáépítéséről szóló törvény (Gesetz über den Neuaufbau des Reiches) 1934 január 30-áról. Amit évszázadok törekvéseinek nem sikerült megvalósítania, azt a német vezéri állam egy párszakaszos törvénnyel elérte. A Németbirodalom megszűnt mint szövetséges állam. Az országok népképviselői testületét feloszlatták. Az országos felségjogai a birodalomra szállottak át. Ezzel a német Kleinstaaterinek utolsó maradványai is eltűntek. Ma már csak mint közigazgatási területi beosztások jönnek tekintetbe. Az országos kormányok elvesztették politikai jelentőségüket, tisztára közigazgatási szervekké váltak, amelyek a birodalmi kormánynak vannak alárendelve.

A következő nem kisjelentőségű alkotmánytörvény a Németbirodalom államfőjéről szóló törvény (Gesetz über das Staatsoberhaupt des Deutschen Reiches) 1934 augusztus 1-éről. Ez egyesítette a birodalmi elnöki méltóságot a kancellárral. Amikor másnap Hindenburg meghalt, Hitler lett a birodalom feje. Ezzel aztán be is koronázódott a német vezéri állam felépítése. Kiseb részletek hiányoznak még ugyan, de az alkotmányjogi szervezet már kiépítettnek mondható. A törvény Hitler személyében élethossziglan egyesítette a két birodalmi főméltóságot. A törvény neki biztosította azt a jogot is, hogy helyetteséről gondoskodik. Ellenben nagy hiány, hogy nem intézkedett a törvény az utódlás kérdéséről. Ez a vezéri államnak egyik legsebezhetőbb pontja. Ezzel kapcsolatban felmerül az államformának a kérdése is. Bizonyos, hogy a vezéri állam a monarchizmust kizárta, hisz a vezér nem valamely dinasztíának, hanem egyenesen a népnek a tagja. Ámde demokráciának sem mondható, ha alatta a kormányzók

és kormányzottak azonosságát vagy a jogszabályok alkotóinak és alávetettjeinek azonosságát értjük. A vezérállamot éppen a vezetés (Führung) és a követés (Gefolgschaft) jellemzi. A vezéri állam a tekintélyen, nem pedig a „volonté generale“-on alapszik.¹ Ha azonban államforma szempontjából nem tartozik a demokrácia fajai közé, akkor autokráciának kell tekinteni. Ámde az autokráciát ma a trón örökletessége jellemzi, aminél csak egy utódlási mód felel inkább meg az autokrácia alapeszméjének, nevezetesen, ha az előd egyenesen kinevezi az utódját. Míután a német vezér és kancellár helyetteséről maga gondoskodhatik, nem volna elképzelhetetlen egy olyan jövőbeli megoldás, amely az utódkinevezés jogát is biztosítja számára.

A következő alkotmányjogi törvény a birodalmi helytartóról szóló (Reichsstatthaltergesetz) 1935 január 30-áról. Ezt megelőzte azonban már két törvény. Az egyik volt az országoknak a birodalommal való egyező elbánásáról szóló törvény (Gesetz zur Gleichschaltung der Länder mit dem Reich) 1933 március 31-éről. Ez az országok és a községek parlamentjeit, illetve képviselőtestületeit feloszlatta és nemzeti szocialistákkal töltötte meg. Tovább ment azután az első birodalmi helytartótörvény 1933 április 7-éről, amely a birodalom egységes politikai irányításának szerveiként az országokba birodalmi helytartókat nevezett ki. Amióta azonban az országok elvesztették politikai jelentőségüket és pusztán közigazgatási egységekké süllyedtek, a birodalmi helytartóknak körülbelül olyan szerepük lett, mint nálunk a főispánoknak. Voltaképpen tehát nem tartoznak bele az országok közigazgatásába, hanem birodalmi közvetítő fokozatokat alkotnak. Hatáskörük meg-egyezik a porosz tartományok élén álló főelnökökével (Oberpräsident).

A nemzeti szocialista államnak önmagát is alaptörvénynek nevező következő alkotmányjogi alkotása a német községi törvény (Die Deutsche Gemeindeordnung) 1935 január 30-áról, amely ez év április i-én lépett életbe. A törvény bevezetésében hangsúlyozza, hogy a községi önkormányzat alkotójának, von Stein bárónak, igazi szellemében kívánja a német községi reformot megoldani.²

Ide sorolható még a törvény a haderő felépítéséről (Gesetz für den Aufbau der Wehrmacht) 1935 március 16-áról, amely ismét behozta az általános védkötelezettséget.

Végül a német vezéri állam alkotmánytörvényei közé tartoznak az úgynevezett nürnbergi alaptörvények 1935 szeptember 15-éről. Ezek elsje a birodalmi zászlótörvény (Reichsflaggen-gesetz), amely megállapítja, hogy a birodalom színei a fekete-fehér-piros, a birodalmi és nemzeti lobogó pedig a horogkeresztes zászló. A másik törvény a birodalmi polgárságról szól. Ez éles különbséget tesz az állampolgárság (Staatsangehörigkeit) és a birodalmi polgárjog (Reichsbürgerrecht) között. Már az 1934 február 5-1 rendelet a német állampolgárságról levonta a nemzeti szocialista egységes államból folyó következtetéseket és bevezette az egységes birodalmi állampolgárságot (Reichsangehörigkeit). Eddig ugyanis a Németbirodalom ellentétben a többi szövetséges államokkal (így az Amerikai Egyesült Államokkal és Ausztriával) a tagállampolgárság rendszerét követte. Birodalmi polgárjogot ma csak az a német állampolgár nyerhet, aki a német vagy rokon fájhoz tartozik és magatartásával hűségéről tett bizonyosságot. A birodalmi polgárjogot csak a róla kiállított oklevéllel lehet megszerezni. Politikai jogoknak csak az ilyen polgár lehet birtokában. Végül a harmadik nürnbergi alaptörvény a német vér és a német becsület védelméről szóló törvény, amely a nem árja származásúakat a német nép közösségéből kirekeszti és házasságkötési, nemi érintkezési, szolgálati és zászlókitűzési szempontból tilalmakat állít fel részükre.³

Természetesen az itt felsorolt alaptörvények nem merítik ki a német vezéri állam valamennyi új alkotmányjogi intézkedését. Van még több ezeket kiegészítő fontos vagy kevésbé fontos államjogi törvény. Így a

¹ V. ö. Huber, Ernst Rudolf: Das Staatsoberhaupt des Deutschen Reiches. (Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft Bd. 95, 1935, H. 2, 202 1.)

² Richter—Türpitz: Die Nürnberger Grundgesetze. Berlin 1935.

³ V. ö. Magyary Zoltán: Nemzeti szocialista községi közigazgatás. (Városi Szemle XXII. évf. 1936, 2. sz. 161.sk. 1.) Közli magyarul a törvény szövegét. 190—214. 1.

most ismertetett nürnbergi alaptörvényekkel kapcsolatban meg lehet említeni a hivatásos tisztviselés visszaállításáról szóló törvényt (Gesetz zur Wiederherstellung des Berufsbeamtentums) 1933 április 7-éről, amelynek híres árszakasza (Arierparagraph 3) a hivatásos tisztviselőkart a német fajra nézve idegen elemektől megtisztította. Ezen túl azonban hasonló rendelkezéseket fogantatottak az ügyvédek és orvosok ezelőtt úgynevezett „szabad” foglalkozási ágaiban is, amelyeket a nemzeti szocialista felfogás nem „szabad”, hanem néphez és államhoz kötött foglalkozásoknak tart. A hadsereg nézve pedig a véderőtörvény 15. §-a kimondja, hogy „az árja származás az aktív katonai szolgálatnak előfeltétele” és hogy „csak árja származású személyek lehetnek feljebbvalók a hadseregben”. Ugyanilyen célokat szolgált a honosítások visszavonásáról és a német állampolgárság megvonásáról szóló törvény (Gesetz über den Widerruf von Einbürgerungen und die Aberkennung der deutschen Staatsangehörigkeit) 1933 július 14-éről.¹

EZEK SZERINT TEHÁT a német nemzeti szocializmus uralomra jutása óta mindmáig nem hozott olyan új alkotmánytörvényt, amely a weimari alaptörvényt hatályon kívül helyezte volna. Mindössze a fentebb ismertetett rövidebb alkotmányjogi törvények segítségével valósította meg az új államrend alapelveit. Föltámad tehát a Németországban is sokat vitatott kérdés, hogy ugyan érvényben van-e még a weimari alkotmány.² Valamely alkotmánynak az érvényességét semmi esetre sem az egyes alkotmánycikkek formai érvényessége dönti el, hanem az, hogy fennáll-e az egész politikai alaprend maga egységében. Az alkotmány szellemét kitevő alaptételeknek az érvényessége az irányadó, hogy hatályban van-e még az illető alkotmány. Hisz nyilvánvaló, hogy az alkotmánynak egyes alárendelt cikkei csak az alkotmánynak ezekből az alaptételeiből vezethetik le jogérvényüket és politikai értelmüket. Ha most már ebből a nézőpontból vizsgáljuk a kérdést, akkor kétségtelen, hogy a weimari alkotmánynak az alaptételei, a formáldemokrácia, a parlamentarizmus, a többpártrendszer, a föderalizmus és a liberalizmus, nincsenek többé érvényben, mert hisz azokat a nemzeti szocialista forradalom elsöpörte. Helyükbe a német vezéri államban új politikai alapelvek léptek, mint a népi gondolat, a tekintélyi és a vezéri elv, az univerzalizmus és az állam totalitásának az eszméje. Mindebből pedig nyilvánvaló, hogy a politikai alapelveknek megváltozása következtében a weimari alkotmány voltaképpen már nincs érvényben. Helyét a népi vezéri állam alkotmánya foglalta el. Igaz, hogy a weimari alkotmány formális hatályon kívül helyezése nem történt meg. Mégis azt mondhatjuk, hogy ma már belőle csak azok a cikkek vannak érvényben, amelyeket a vezéri állam kifejezetten vagy hallgatagon átvett. A kérdés tehát voltaképpen oly módon formulázható, hogy melyek a weimari alkotmánynak azok a rendelkezései, amelyek a nemzeti szocialista alkotmányjogba való átvételük következtében újból érvényre jutottak.

Már az eddigiekből is kitűnik, hogy a német vezéri állam alkotmányában a hangsúly a vezetésen (Führung) nyugszik. Ez a vezető

¹ Mindezeknek a melléktörvényeknek idevonatkozó szakaszai közölve az előbbi jegyzetben idézett törvénygyűjteményben. Ugyanitt magyarázatok az árszakasz értelmezéséhez 44, 48 l.

² Anélkül, hogy itt ez az egész kérdés felöllelhető lenne, utalunk egyfelől Carl Schmitt felfogására, aki igenlőleg válaszolt a kérdésre (Staat, Bewegung, Volk. Berlin 1933). Másfelől tagadja Helmut Nicolai (Der Neuaufbau des Reiches. Berlin 1934, 32 !). — Ugyanígy Huber: i. m. 206 l. — Koellreutter: i. m. 18 l.

hatalom az új államnak a politikai hatalma. A nemzeti szocialista államtan megfelelőbbnek tartja a „vezetés“ kitélt, mint a „kormányzást“, amelyet eddig az állam legmagasabb politikai irányításának megjelölésére használtak. Ha azonban meggondoljuk, hogy kormányzás és közigazgatás között éppen az a lényeges különbség, hogy míg az utóbbi idegen akarat végrehajtása, addig a kormányzás a saját akaratának a végrehajtása, akkor a kormányzás és Führung között alig lehet a szóváltozaton kívül más különbséget tenni. A német Führung bizonyosan katonai, sőt háborús eredetű, és így érthető, hogy a frontkatona eszmévilágából született nemzeti szocializmus megfelelőbbnek tartotta.

A vezetés alapja a tekintély. Ezért a vezéri állam tekintélyállam is (autoritärer Staat). Hitler az államiság felépítésének alaptételül jelöli meg: „Minden vezér tekintélye lefelé és felelőssége fölfelé.“¹ A tekintély viselőjének személyisége a vezéri állam döntő tényezője. Éppen ezért a nemzeti szocialista világnézet alap gondolata, hogy nem a többségi elven, hanem a tekintélyin épül fel. Az államnak szervezetében legkisebb sejtjétől, a községtől, kezdve föl egészen a birodalom legmagasabb vezetéséig a személyiség elvének kell érvényesülnie. Éppen ezért mellözi a többségi szavazatokat és mindent az egyéni felelősségre alapít. A „tanácsnak“ vissza kell nyernie eredeti értelmét. Tanáccsal elláthatják a vezért, de a döntés egyetlen ember kezében legyen, aki a felelősséget osztatlanul viseli. A tanácsban a felelősségnek csak csekély hányada jut az egyénre. A személyiségnek azonban annyiban kell politikainak lennie, hogy népi talajban gyökeredzzék.

A vezéri államnak legnagyobb veszélye azonban a pseudovezetés. Ha a vezér nem valódi vezére népének, hanem csak bitorlója a hatalomnak. Ez feltartóztatlanul az állami tekintély megrendülését vonja maga után. A vezéri állam tehát áll vagy bukik az igazi vezérséggel.²

A német vezéri állam tanítása szerint a vezetésnek népnek (völkisch) kell lennie, a népből kell kinőnie és abból kell nyernie értelmét. A vezéri állam tehát annyiban tüntet fel demokratikus vonásokat, hogy politikai vezetésnek csak politikai követésből (Gefolgschaft) lehet származnia. Éppen ezért a német vezéri államnak központi politikai feladata a német népet követőjévé és ezzel politikai nagysággá alakítani. Elszigetelt vezetőség követők nélkül lehetetlenség. Az ilyen vezér a nemzeti szocialista elmélet szerint diktátorrá, cézárrá süllyed. Eszerint tehát a vezéri állam sem nem abszolútizmus, sem nem diktatúra. Nem abszolútizmus, mert a nép nem tárgya a politikának, hanem az államnak élő alkateleme. A nemzeti szocialista felfogás szerint azt sem lehet mondani, hogy a vezéri állam azért diktatúra, mert nem demokrácia. Ez helytelen szembeállítás. A demokráciának mint államformának a monarchia az ellentéte. Minden államformában, így a demokráciában is, lehet diktatúra. Akkor ugyanis, ha az államéletben fellépő szükség és veszély minden hatalmat egy ember kezébe rak le, hogy ezzel az államot mint egészet megmentse. A diktatúra azonban

¹ Hitler, Adolf: Mein Kampf. XVII, Auflage der Volksausgabe. München 1933 501. l.

² V. ö. Koellreutter: Der Aufbau des deutschen Führerstaates. (Die Verwaltungs-Akademie. Ein Handbuch für den Beamten im nationalsozialistischen Staat. Berlin 1934 f. Bd. I, Gruppe 2, Beitrag 19, 6. 1.)

mindig csak rövid időre szóló átmeneti jelenség, amely a normális rend helyreállítását szolgálja. A vezéri állam azonban magát végérvényes és normális államformának tartja, nem pedig kivételes állapotnak.¹ Hogy ez azonban így lesz-e, erre a jelen pillanatban feleim nehéz lenne.

A vezéri államnak mindenesetre a nép a politikai alapértéke. A liberális demokrácia a népben csak egyedek összességét látta. Ránézve a nép legfeljebb politikai egység volt. Ezenkívül tagjait a közös kultúra kötötte össze, amelynek külső kifejezője a közös nyelv volt. így tekintet nélkül a vérségi kötelékre mindenki helyet foglalhatott benne, akinek emberi ábrázata volt. Kelsen liberális államelmélete a népet egyszerűen jogi kérdésnek tekinti. Jellemző, hogy a német nyelvben nem is alakult ki tősgyökeres kifejezés a „nemzet“ megjelölésére. A franciából vette a „Nation“ kitételt. Annak, hogy a nép és nemzet fogalma az államtanban nem nyert kellő tisztázást, mélyebb okait abban látják,² hogy a liberális államtan individualisztikus alapszemlélete mellett nem hozhatott létre valódi kapcsolatot a nép és az állam lényege, valamint a nép politikai élete között. Ránézve ugyanis a nép individuális összetétele és vele együtt az egyesnek hozzá való viszonya és benne elfoglalt helye az egyetlen és döntő probléma, jöllehet a nép lényegét elsősorban összességében lehet felfogni. A nemzeti szocializmus ezzel szemben a népnek mint történetkulturális egységnek lényegét azokban a természeti közösségekben látja, amelyeket a vér és a föld határoz meg.

A fasizmus szerint az állam alkotja a nemzetet. A nemzeti szocializmus szerint éppen fordítva: az állam csak a nép politikai életformája. A liberális állam „törvényállam“ (Gesetzesstaat) volt, mert benne a norma uralkodott, amely egyetlen kötelező határa volt az egyén szabadságának. A jogi pozitivizmus tehát a személytelen normát tette uralkodóvá. Kelsen állama egyenlő a normarendszerrel. Pedig a vezetést mindig emberek gyakorolják. A nemzeti szocialista elmélet szerint tehát sem a szociológiai, sem a jogi államfogalom nem jöhet tekintetbe, mert az állam politikai alakulat, és így annak tudományos fogalma csak politikai természetű lehet.³

A német vezéri államban az államhatalomnak funkciók szerint való hármas felosztása, ami Montesquieu fellépése óta közkeletűvé vált, elvesztette jelentőségét. Bizonyos, hogy a hármas felosztás a liberális demokrácia eszköze volt a polgári szabadságjogok érvényesítése céljából az abszolutizmussal szemben. A vezéri államban azonban törvényhozás és végrehajtás nem válnak el politikailag, mert csak formái a vezetésnek, amely pedig annak egységessége miatt a vezér kezében összpontosul. A nemzeti szocialista államban az államhatalom ismét oszthatatlan és mindent egybefogó egységgé lett. Ennek az államhatalomnak viselője pedig a vezér és államfő. Benne teljesedik be a vezéri állam. Így a nemzeti szocialista államtanban az állameszme alapfogalma, a szuverenitás, ismét politikai értelmet kap. A szuverenitás

¹ Huber: i. m. S. 229.

² így Koellreutter: Grundriss der Allgemeinen Staatslehre. Tübingen 1933, S. 35 f.

³ Így Huber: Die deutsche Staatswissenschaft. (Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft Bd. 95, 1934, H. 1 32. 1.)

fogalmát az abszolút állam termelte ki. A konstitucionális liberalizmus azután úgy akarta a népszuverénitást és a monarchikus alapelv ellenétét áthidalni, hogy az államfőt és a népképviselőt egymás mellé helyezte. A két politikai tényező közül egyiké se legyen a legfőbb hatalom, egyikük se legyen szuverén. Csak az államnak ismerték el a szuverénitását.¹ Az a radikális liberalizmus pedig, amely az egyén szuverénitását hirdette, az állam szuverénitását megtagadta. Így jöttek létre a divatos pluralista szuverénitási elméletek (Gierke, Duguit, Laski stb.). A weimari rendszer pluralizmusa is következetes kifejezése volt egy olyan államnak, amelyben már nincs szuverénitás. A nemzeti szocializmus tehát a maga nagy tettének vallja, hogy ezt a pluralizmust megszüntette. A sokak uralmának rendszerét legyőzte a zárt uralmi rend. Valamikor az abszolutizmusnak volt a nagy vívmánya, hogy a rendi anarchiát legyőzve, voltaképpen a modern állameszmét megteremtette. Az individualizmus helyébe az univerzalizmust léptette. Erre jött a francia forradalom, amely ismét az egyént ültette a világ trónjára és megteremtette az individuális-liberális államot. Ugyan ismét a történelem eme nagy hullámzásának korszakába kerültünk volna, amikor a vezéri állam mint a XX. század új politikai életformája a pártállam pluralizmusát letörve a szuverénitás régi értelmét helyreállította? Bizonyos, hogy a tekintély! államvezetés elve miben sem különbözik az abszolút monarchia ősi gondolatától. Ezt különben maguk a mai német vezéri állam elméleti indokolói is elismerik s így érthető, hogy Hitler elődjét Nagy Frigyesben látja, a felvilágosult abszolutizmus megtestesítőjében.

A NÉMET VEZÉRI ÁLLAM alkotmányjogának eme vázlatos ismertetése után önként tolu ajkunkra a kérdés, hogy milyen magatartást tanúsítson a magyar jogászat az ebben a rendszerben lefektetett új államtani elvekkel szemben. Kétségtelen ugyanis, hogy a német nemzeti szocializmus, amely sok rokonságot árul el az olasz fasizmussal, tetszős eszméinél és nemzeteket átformáló képességeinél fogva él és hat. Sőt területének határain túl is érvényesülésre törekszik. Emellett nálunk megvan az a kinetikai előnye, hogy a német jogi intézmények századokon át mindig befolyásolták a magyar jogintézményeket.

A magyar mindig alkotmányos nemzet volt. Éppen az osztrák-német szellemmel évszázadokon át folytatott küzdelmében mindig görcsösen ragaszkodott alkotmányához. A magyar alkotmány a nemzeti géniusznak legcsodálatosabb alkotása.² Páratlanul áll az egész európai kontinensen. Csak az angol szigetország alkotmánya mutat hasonlóságot a történelmi magyar alkotmányhoz. Ugyan ki merne Angliában kiforratlan, új világmegváltó eszmékért az évezredek át kipróbált ősi alkotmányhoz hozzányúlni? Ugyan nem az egész angol nemzet ellenállását vonná-e maga után? Apáink véréből megszentelt alkot-

¹ V. ö. Schmitt, Carl: Hugo Preuss. Sein Staatsbegriff und seine Stellung in der deutschen Staatslehre. Berlin 1929, 8 l. — Huber: Das Staatsoberhaupt des Deutschen Reiches 227 l.

² V. ö. Csekey, Stephan: Ungarns Staatsrecht nach dem Weltkrieg. (SA. aus dem Jahrbuch des öffentlichen Rechts Bd. XIV, 409—483.) Tübingen 1926, 410 l.

mányunkban, amely végigkísért bennünket történelmünkön és oly sok válságon segített át bennünket, nemzeti életünk legnagyobb értéke nyilatkozik meg. Egy ezeresztendő alkotmány annyira összeforr a néppel, hogy végre az állami életet másként elképzelni sem tudja és valósággal a hazaszeretet forrásává válik. Milyen bölcsen járt el a nemzet például, amikor a világháborút követő összeomlásban, amikor valósággal tombolt körülötte az alkotmányozási láz, az ősi alkotmányosság útjára való visszatérést jelölte meg az egyetlen helyesen járható útnak és amennyire lehetséges volt, a történelmi jogfolytonosság alapjára helyezkedett. A papiros alkotmányok, miként a történelem számtalan példája mutatja, könnyen papírromgyokká válhatnak. A magyar alkotmányt azonban jellemzi páratlan rugalmassága. Mi előbb megvalósítottuk a hivatási rendi képviselőintézményét a felsőházról szóló 1926: XXII. t.-c.-ben, mint az 1928-ból eredő olasz korporációs alkotmány vagy a német vezéri állam. Nincs tehát semmi akadály a történelmi alkotmányunk rugalmassága mellett, hogy átvegyük azt, ami a kialakuló új világ rendjében maradandó értéknek látszik.

Maguk a német nemzeti szocializmus államjogi írói mutatnak rá arra a nagy értékre, amely az angol alkotmányban megvalósul. Angliát is vezéri államnak minősítik, mert benne az egységes néphezkötött politikai vezetés elve érvényesül. Az angol parlamentarizmusnak klaszszikus kétpártrendszerrel biztosította mindenekelőtt, hogy mindig volt egy politikai vezér, akire a korona a kormány vezetését ráruházta. Az afölött való döntés azonban, hogy bírja-e a kormány Angliában a parlament bizalmát, már régidő óta a népre mait át. Nem valami pártokra szétforgácsolt parlament buktatja ott meg a kormányt, hanem a kormány a parlament feloszlata és új választások útján politikai válságok idején maga dönt afölött, hogy az ország és a nép bizalmát bírja-e vagy pedig nem. Ez már nem parlamenti, hanem plebiscitárius döntés, mert azt a választó nép eszközli és emellett az a döntő, hogy itt nem kollegiális kormányról, hanem egy vezérről, a miniszterelnökről és a tőle képviselt politikai eszmékről van szó. Tehát a vezérnek a nép többségével való politikai összeköttetésén nyugszik a hangsúly.¹

Intézmények átvételét csak azonos feltételek fennforgása indokolja. Nem véletlen, hogy a tekintélyállam elsősorban Itáliában és Germániában vert gyökeret. Ezeket az országokat évszázadokon át a partikularizmus jellemezte. Az olasz városok renaissance kényurái és a pápa korlátlan hatalma nélkül olasz földön aligha támadhatott volna Mussolini. Az elvileg korlátlan hatalmú, Isten kegyelméből uralkodott Hohenzollemekek nélkül alig volna megmagyarázható Hitler mai hatalma. Csak azok a népek tűrik és vállalják a felemelkedés reményében a diktatúrát, amelyeknek lelkében tudatosan vagy tudat alatt ott él a vágy, hogy egy erős akarattal rendeljék alá magukat. A német mindig katona volt és állandóan egyesületekben szervezkedett. A szubordinációt ismerő tömegben talál a maga igazi énjére.

A németnek azonban nem volt igazi alkotmányos és közjogi érzéke. Már a XV. században feladja az ősi germán jogot s a római jog recepciójával a közjogot is magánjogi hálóval vonja be. A nép

¹ Így Koellreutter: Der Aufbau des deutschen Führerstaates 30 1.

csak mint a föld tartozéka szerepel, amelyet a dominus terrae minde-
nestül eladhat, elzálogosíthat, leányával hozományul adhat stb.
A Római-Német Szent Birodalom monstruózus közjogi szervezet-
lensége is arra vezethető vissza, hogy a magánjogi gyámkodáshoz
szokott germánság nem kapott Rómától megfelelő közjogi szabályo-
kat. Hisz magában az Imperium Romanumban is valóságos anarchia
uralkodott az államhatalom főszervének létesítése körül. A német
jogászok ismerték fel legkésőbbben a közhatalom közjogias természetét.
Amennyire nagyszerű magánjogászok kerültek ki a német tudósok
köréből, annyira jellemző, hogy a liberális korszak három legnagyobb
közjogásza nem árja, hanem zsidó származású volt: így Laband,
Jelűnek, legújabbban Kelsen. Még az is jellemző, hogy mindhárom
más-más országból vette eredetét. Nem, a Werbőczy, Deákok és
Szilágyik nemzetének nincs szüksége az alkotmányjog terén német
praeceptorokra.

Igen tiszteletreméltó a német nemzeti szocializmusban, hogy a
nemzet hagyományaiból és történelmi szerepének felismeréséből
meríti politikai célkitűzéseit. Ámde a német állam faj állam, amely a
vérközösség és a vértisztaság eszméjét tűzi ki legelső feladatául. Az
árja fajiságának életformája a német vezéri állam. Hitler birodalmá-
ban tehát a faj mítosza él. Ez azonban csak egy negatívum, mert
ennek alapján lehetővé válik ugyan a jelenlegi vezetőktől nem kívána-
tos elemeknek a német népközösségből való kizárása, de pozitíve nem
határozható meg, hogy kik tehát a német népközösségnek a tagjai.
Ezt ma faji vagy leszármazási alapon eldönteni nem lehet. Érzelmi
alapon sem, mert a szubjektív bevallást mint az individuális-liberális
felfogás módszerét a nemzeti szocializmus elveti. A hovatarozás
kérdését szerinte csakis maga a közösség döntheti el a közösségi érde-
keknek megfelelően. Végeredményében azonban kétségtelen, hogy a
faj élettani fogalom, amely alá az ember csak fiziológiai szempontból
tartozik. A nemzet azonban mint kulturális sorsközösség elsősorban
szellemi és nem biológiai fogalom.

Reánk nézve nemcsak hogy pozitív értéket nem jelentene a faj-
állam eszméjének átvétele, de veszedelmekkel is járna mind a bel-
földi, mind az utódállamok területén élő magyarság szempontjából is.
A magyar már akkor több fajnak a keveredése volt, amikor vándor-
lásai során a Kárpátok medencéjét elérte. Már ekkor az ősi finnugor
és a török származású volgabolgár elem szerencsés egybeolvadásából
állott elő. Itt a beolvasztás és a vérkeveredés továbbment. Aligha
tévedünk, ha azt állítjuk, hogy fajilag a magyarság ma közelebbi rokon-
ságban van a Dunamedencében élő nemzetiségekkel, mint a finnekkel.
És ez a vérkeveredés a mai magyarság etnikumának kialakításában
nem volt kártékony, sőt bizonyára előnyösen járult hozzá, hogy a
nemes magyar fajta kitermelődhetett. Milyen alapon lehetne tehát
ma magyar fajtisztaságról beszélni?

Hogy pedig a nemzeti szocializmus faj elméletének elterjedése
milyen veszedelmeket rejthet az elszakított területek magyarsága
szempontjából, arra idézhetjük e híradást: Románia már megkezdte
a hitleri állampolgári elvek alkalmazását, mert az új munkatörvény

szerint az alkalmazottak lehetnek: vérbeli románok, román állampolgárságú nem románok és idegen állampolgárságú nem románok. Háború esetén azonban a kisebbségek előre küldetnek a front első vonalaiba és a hősi halál elérése esetén a kiváltságos jogú polgárok nagy kötelékébe juthatnak.¹

A régen kész magyar polgári törvénykönyvet nagy nemzetpolitikai szempontok egyelőre elsüllyesztették a képviselőház erre a célra kiküldött bizottságában. Ne beszéljünk hangosan róla, de soha egy pillanatra se feledjük, hogy a magyar génusznak a jövőben is át kell világítani tudni a mesterséges határokon s a magyar közjogi berendezéseknek is vonzóerőt kell gyakorolniok az elszakított magyarságra és idegenajkú testvéreire.²

Bizonyos, hogy a magyar sorsközösség jövője igen sokban Itália és Németország hatalmi súlyától és politikai akaratától függ.³ Sohasem éreztük talán annyira megrendítően, mint a közelmúlt hetekben, hogy mily emberfeletti erőt és tekintélyt tudott adni Németországnak Hitler felrázó uralma. Mintha a versailles-i diktátum utolsó foszlányainak széttépésében a párizskömyéki békeparancsok végórájának közalgése morájanék felénk. Csodálattal nézhetjük Mussolini Itáliáját és Hitler Germániáját, példát meríthetünk magunknak belőle, hogy a nép lelki és politikai erőinek mily hatalmas fokozását jelenti, ha a politikai vezetés eszközeit és célkitűzéseit valamely nemzet hagyományoktól megszentelt történelméből merítik és egyéniségéhez alkalmazzák. De nekünk nem idegen jelszavakra, nem új életformákra van szükségünk, hanem arra, hogy megvalósulhasson az ezeréves nagy magyar gondolat. A mi jövődönk azon fordul meg, hogy a régi alkotmányt és a hagyományokat át tudjuk-e menteni a mostani zűrzavarból egy születő, új világ számára.

CSEKEY ISTVÁN

¹ Nation und Staat. Jg. VII, 1934, H. 7, 448. — V. ö. ehhez Magyar Kisebbség. XV évf., 1936, 6. sz. 160. I.

² V. ö. Egyed István: Az új államrendszerek és a magyar alkotmány. Budapest, 1935, 20. 1-

³ V. ö. Kovrig Béla: Fasizmus — hitlerizmus, Budapest, 1934, V. 1.